

На основу члана 48. став 1. Закона о културном наслеђу („Службени гласник РС”, број 129/21), члана 14. став 2. Закона о музејској делатности („Службени гласник РС”, бр. 35/21 и 96/21) и члана 8. став 1. Закона о Народној скупштини („Службени гласник РС”, број 9/10),

Народна скупштина Републике Србије, на седници Шестог ванредног заседања у Четрнаестом сазиву, одржаној 28. јануара 2026. године, донела је

О Д Л У К У

о утврђивању Похвале монахиње Јефимије – Покрова за мошти кнеза Лазара, инв. бр. МСПЦ 1921 за културно добро од изузетног значаја

1. Утврђује се музејски предмет, Похвала монахиње Јефимије – Покров за мошти кнеза Лазара, инв. бр. МСПЦ 1921 за културно добро од изузетног значаја.

Похвала монахиње Јефимије – Покров за мошти кнеза Лазара, инв. бр. МСПЦ 1921 налази се у улици Кнеза Симе Марковића бр. 6, на територији општине Стари град, Београд.

2. Опис изгледа и стања културног добра:

Културно добро представља предмет од текстила, украшен техником златовеза, сребрном позлаћеном жицом, на основи од црвене атлас свиле.

Правоугаоно платно димензија је 67 × 49 cm. Највећи део покроба испуњен је текстом на староцрквенословенском језику извезеним у 26 редова, са многим речима извезеним у лигатури. Слова су прецизно и вешто извезена, нешто ситнија и гушће распоређена према средини текста. Читава површина покроба оивичена је бордуrom која уоквирује текст, испуњеном орнаментом у виду цветне вреже са тролистима датим у пуном везу, као и оним са извезеним контурама, махом наизменично постављеним. У угловима су четири орнамента у виду лављих глава. Текст садржи Похвалу кнезу Лазару чији је превод према издању Ђорђа Трифуновића из 1983. године следећи:

Похвала светом кнезу Лазару

У красотама овога света васпитао се јеси од младости своје,
о нови мучениче кнеже Лазаре, и крепка рука Господња међу
свом господом земаљском крепког и славног показа те.
Господарио си земљом отачаства ти и у свим добрима
узвеселио уручене ти хришћане и мужаственим срцем и жељом
побожности изашао си на змију и непријатеља божаствених
црква, расудив да је неистрпљиво срцу твом гледати хришћане
отачаства ти да буду савладани Измаиљћанима, еда би ово
задобило: оставио пролазну висоту земаљског господства и
обагрио се крвљу својом и састао се са војницима небеског цара.

И тако двога жељеног домогао се јеси: и змију убио јеси и мучења венац примио јеси од Бога.

И сада не предај забраву вољена ти чеда која си сирота оставио преласком својим, јер оставши без тебе откако си у небеским весељима вечним, многе невоље и страдања задесише вазљубљена ти чеда и у многим мукама живот проводе, јер су овладани Измаиљћанима.

И свима нам је потребна твоја помоћ. Стога молимо да се молиш заједничком Владики за вољена ти чеда и за све који им служе са љубављу и вером.

Многим невољама упрегнута су ти вољена чеда, пошто и они који једоше хлеб њихов, подигоше на њих буну велику твоја добра забраву предадоше, о мучениче!

Па ако си и прешао из овога живота, патње и страдања чеда твојих знаш и као мученик имаш смелости према Господу, савиј колена ка Владики који те венча, моли да ти вољена чеда проводе богоугодно у добрима многолетног живота! Моли да православна вера хришћанска неоскудно траје у отачаству ти! Моли се победитељу Богу да пода победу вољеним ти чедима, кнезу Стефану и Вуку, против невидљивих и видљив непријатеља, јер ако примимо помоћ с Богом, теби ћемо похвалу и благодарност уздати!

Окупи збор својих сабеседника, светих мученика и са свима помоли се Богу који те прослави, извести Георгија, покрени Димитрија, убеди Теодоре, узми Меркурија и Прокопија и четрдесет мученика севастийских не остави, у чијем мучеништву војују чеда твоја вољена, кнез Стефан и Вук. Моли да им се пода од Бога помоћ! Дођи нам у помоћ ма где да си!

На моја мала приношења погледај и у многа их приброј, јер не принесох ти похвалу како достоји, него према моћи малог ми разума. Стога и мале награде очекујем.

Али ти ниси био, о мили мој господине и свети мучениче, тако младодаран у пролазном и маловечном, колико више у непролазном и великом, што си примио од Бога, јер мене телесно страну на страни отхранио си изобилно, а сада те двоструко молим: да ме исхраниш и да утишаш буру љуту душе и тела мога.

Јефимија усрдно приноси ово теби, свети.

Покров је од 2002. године (када су извршене конзервација и рестаурација) смештен у дрвени рам (димензија 89 × 72 cm) и застакљен. Изложен у изложбеном простору Музеја Српске православне цркве као део сталне поставке. Стање дела је стабилно, али захтева континуирано праћење, периодично повлачење из сталне поставке у циљу превентивне заштите и разматрање издвајања предмета из рама у будућности и новог, савременијег вида излагања у интересу што боље дугорочне заштите и очувања културног добра.

3. Музејски предмет је у власништву Српске Православне Цркве, Краља Петра 5, 11000 Београд - Стари град.

4. Образложење вредности и особености културног добра:

Из текста похвале сазнаје се да је њен аутор монахиња Јефимија, некада Јелена (око 1350—око 1405), удовица деспота Јована Угљеше који је владао серском облашћу и ћерка кесара Војихне, намесника Дrame. Након низа личних трагедија - смрти оца, четворогодишњег сина и супруга који је изгубио живот током Битке на Марици 1371. године, Јелена прима монашки постриг и одлази на двор својих рођака, кнеза Лазара и кнегиње Милице. Након погибије кнеза Лазара у Косовској бици 1389, Јелена-Јефимија остаје на двору уз кнегињу Милицу, помажући јој у државничким пословима.

Покров се датује у период око 1402. године, у време Битке код Ангоре. Коришћен је као покров за главу кнеза Лазара чије су мошти биле смештене у Раваници, а након Велике сеобе Срба пренете у фрушкогорски Манастир Врдник. Године 1942, покров је, заједно са моштима, пренет у Београд.

Наведено културно добро представља специфичан спој дела литерарне и примењене уметности, показујући одлике веште техничке изведбе и складно укомпоноване декорације, као и лирски израз личне и народне трагедије оличене у мученичкој смрти кнеза Лазара коме се кроз извезени текст ауторка обраћа у виду молитве. Културно добро представља и важан историјски документ који сведочи о приликама након Косовске битке које се могу препознати из Јефимијиног дубоко субјективног и исповедног тона, као и о процесу формирања култа Светог великомученика кнеза Лазара који је у српској култури и духовности био посебно истакнут током читавог периода османске власти у српским земљама, али и у периоду након ослобођења. Нарочит значај културно добро има као једно од најстаријих сачуваних дела средњовековног женског стваралаштва и као редак пример у којем је могуће установити ауторство. Јефимијин литерарни дар посведочен је и на другим сачуваним делима, попут сребрног енколпиона са урезаним текстом касније насловљеним Туга за младенцем Угљешом који се чува у хиландарској ризници, као и златовезена катапетазма са Мољењем Господу Исусу Христу, у чијој је изради, врло вероватно, учествовала Јефимија, што је по свој прилици и случај са плаштаницом из Манастира Путне у Румунији на којој је потписана својим великосхимничким именом Евпраксија.

Јефимијина стваралачка и дародавна активност представља најстарији међу познатим примерима каснијих српских племкиња које су поклањале црквама и манастирима дела литургијског веза, попут оних који се приписују султанији Мари (око 1418 – 1487), грофици Катарини Цељској (1418 – 1492), деспотици Ангелини (око 1440 – 1520), Деспини, супрузи влашког војводе Њагоја Басараба (1485 – 1554), Роксанди, супрузи молдавског војводе Александра Лапушњану (1538 – 1570), Јелени Црнојевић (активна средином XVI века) и др. Кроз ова дела, српске

владарке и властелинке су изражавале не само своју побожност и оданост цркви и свом народу од којег су, у многим случајевима, биле удаљене, већ и креативну инвентивност и умеће у осмишљавању и изради црквених утвари и одежди. Осим материјалне помоћи Цркви која је била у тешком положају, кроз своје златовезене дарове ове жене истицале су, како своју династичку припадност, тако и значај српских светилишта која су чувала сећања на најзначајније личности српске историје и културе. Док сви они представљају важна сведочанства своје епохе, Јефимијин покров и похвала кнезу Лазару истиче се својом блискошћу преломним догађајима у историји српског народа током средњег века, значајним историјским личностима, експресивношћу и лирским патосом своје посвете, одмереношћу декорације и складом слова натписа и орнаменталног украса.

Због културног, историјског и друштвеног значаја и изузетног доприноса креативном стваралаштву у прошлости и у савремено доба, а као јединствен пример из времена у коме је настало, ово оригинално дело обележило је културу и историју на размеђу XIV и XV века, због чега заслужује статус културног добра од изузетног значаја.

5. Категорија музејског предмета је: културно добро од изузетног значаја (културно добро I категорије).

6. Музејски предмет се трајно чува и излаже у објекту Музеја Српске православне цркве, ул. Кнеза Симе Марковића бр. 6, општина Стари град, Београд.

7. Утврђују се следеће мере заштите музејског предмета, његова намена и начин чувања, одржавања и коришћења:

1) Ближи услови чувања, одржавања и коришћења културног добра:

- просторије за излагање и чување музејског предмета треба да буду опремљене уређајима за континуирано праћење температуре и релативне влажности (дата-логер), као и одвлаживачима и овлаживачима по потреби, уз контролу температуре и релативне влажности ваздуха од 15 – 25°C, односно 35 – 55 %;
- врата и прозори треба да буду осигурани од продора сунчеве светлости, као и од продора инсеката и загађења из спољашње средине;
- укупна доза осветљења коју предмет прима на изложбеној поставци Музеја СПЦ не сме да прелази 15.000 лукс сати годишње (lx.h/y), стога се не препоручује излагање на сталним поставкама, већ искључиво на привременим (30 дана на нивоу осветљености од 50 lx);
- обезбедити низак ниво загађујућих материја (гасовитих) у непосредном окружењу предмета;
- за време излагања предмет треба да буде у дијагоналном положају, а у периодима повлачења из поставке у тамном простору у хоризонталном положају.

2) Стручне и техничке мере заштите ради обезбеђивања културног добра од пропадања, оштећења, уништења и крађе:

- витрина у којој се чува предмет мора да буде заштићена од провале (закључана специјалним алатом или кључевима који чувају у складу са стручним упутствима Народног музеја Србије) и од ломљења стакла (ламинатно против-провално стакло);
- инсталирање техничких средстава за дојаву и гашење пожара;
- инсталирање детектора поплаве;
- вршење дезинсекције музејских просторија два пута годишње;
- излагање искључиво у добро заптивеним витринама направљеним од метала и стакла (бојеног прашкастим премазом – без органских растварача), уз коришћење унутрашње опреме витрине која не емитује органска испарења;
- редовно праћење исправности инсталација;
- забрана излагања директној светлости;
- редовно праћење температуре и релативне влажности ваздуха, а у случају одступања предузимање неопходних прописаних мера;
- редован детаљан преглед предмета од стране конзерватора текстила двапут годишње;
- не могу се предузимати конзерваторски радови на музејском предмету без претходно добијених одобрења од стране надлежне институције и службе заштите;
- обавезно руковање предметом у памучним, латекс или нитрилним рукавицама.

3) Начин обезбеђивања коришћења и доступности културног добра јавности:

- повремено излагање музејског предмета у сталној поставци Музеја СПЦ;
- излагање музејског предмета у витрини која је закључана, у просторији која је обезбеђена целодневним видео-надзором;
- руковање музејским предметом искључиво од стране стручних лица уз коришћење рукавица;
- забрана фотографисања предмета у изложбеном простору Музеја, осим уз посебне дозволе и надзор, без употребе блица.

4) Ограничења и забране у погледу располагања културним добром и његове употребе, у складу са законом:

- Република Србија има право прече куповине културног добра (члан 103. Закона о културном наслеђу);
- забрана коришћења музејског предмета на начин који није у складу са његовом природом, наменом и значајем или на начин који може довести до његовог оштећења.

8. Саставни део ове одлуке је фотографија музејског предмета.

9. Ова одлука ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије”.

РС број 3

У Београду, 28. јануара 2026. године

НАРОДНА СКУПШТИНА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

ПРЕДСЕДНИК

Ана Брнабић

